

van defensie, de marinestaf en de directeur materieel Koninklijke Marine. Die archieven zijn niet geraadpleegd. Naar Van Oosterhout zegt omdat het hier geheime gegevens betreft in ongeordende archieven waarbij het wachten op ontsluiting niet nuttig is (60-61). Hoe Van Oosterhout aan deze aanvechtbare wijsheid komt, vermeldt hij niet. Hier ligt vooral de zwakte van het proefschrift. Archiefonderzoek had tot een meer directe beantwoording van de gestelde vraag kunnen leiden dan het hanteren en aanpassen van allerlei modellen. Dat lijkt Van Oosterhout ook zelf te beseffen wanneer hij in de conclusies zegt dat diepgaander onderzoek in de marinearchieven uitkomst zou kunnen bieden bij het blootleggen van de beweegredenen van de marinestaf om te kiezen voor een bepaalde samenstelling van de vloot. (342)

Deze beperking — het niet raadplegen van archieven die voor een groot deel van de onderzochte periode beschikbaar zouden moeten zijn — doet afbreuk aan de uitkomst van een op zich hoogst interessante vraagstelling.

D. C. L. Schoonoord

W. J. M. Klaassen, *De progressieve samenwerking van PvdA, D'66, PPR en PSP, 1966-1977* (Alphen aan den Rijn: W. J. M. Klaassen, 2000, 128 blz., €13,57, ISBN 90 9013090 X).

Met enige regelmaat werd progressief Nederland bevangen door de droom een meerderheid te vormen. Voor een deel komt dat voort uit de gedachte dat de historische ontwikkelingen daar eigenlijk wel bijna vanzelf toe moeten leiden, want wie zou zich niet willen ontworstelen aan de neerdrukkendheid van het dagelijks leven, dat alleen de elite de mogelijkheid biedt om — naar het bekende woord van Marx — te jagen in de morgen, te vissen in de middag, het vee te verzorgen in de avond en na het avondeten te filosoferen. In een democratie was het dus eigenlijk vooral afwachten tot een meerderheid van de bevolking ervan overtuigd was dat dit ideaal verwezenlijkt kon worden door 'links' aan de macht te brengen. Zoals bekend wilde dat in Nederland niet erg lukken. In 1918 bleek dat vooral de confessionele partijen een geweldige hinderpaal op deze weg van de vooruitgang vormden; dat bleek in 1945 opnieuw, toen de Doorbraak nauwelijks opleverde wat ervan verwacht werd. Maar zie, nieuwe hoop kon geoesterd worden toen in de jaren zestig de secularisatie toesloeg en de gelovigen, vooral de katholieken, er de voorkeur aan gingen geven zelf na te denken over hun politiek en seksueel leven. Dit was het moment dat die confessionele partijen eindelijk in elkaar zouden zakken en dat de oude droom wellicht toch nog realiteit zou kunnen worden. Er was eigenlijk nog maar één probleem: het bij elkaar brengen van de verschillende progressieve partijen, want de lange geschiedenis van het socialisme (in alle vormen en gradaties) had veel oproepen tot eenheid gekend, maar daarnaast vooral veel onenigheid, zelfs wederzijdse verkettering en splijting en splitsing. Daarom was het zo bemoedigend dat in progressieve kring vanaf 1966 een discussie op gang kwam over samenwerking, die wellicht zelfs op termijn samengaan zou kunnen gaan inhouden. Dan zou er een heldere tweedeling in de Nederlandse politiek bereikt worden en de kiezer de overzichtelijke keuze geboden kunnen worden: progressief of conservatief.

Van cruciaal belang in deze was de PvdA, die in 1968 het initiatief nam tot een werkgroep Progressief Akkoord (PAK), vervolgens in 1971 onder aanvoering van Den Uyl een schaduwkabinet vormde, in 1972 de verkiezingen inging met een programma onder de ambitieuze naam Keerpunt en vervolgens mocht genieten van het 'meest linkse kabinet ooit.' Welbeschouwd was dit ook meteen het einde van de progressieve samenwerking. De animo was even snel weer verdwenen als zij was opgekomen: alle partijen dachten op eigen kracht meer

betekenis te hebben (of het nu ging om stemmenmaximalisatie of het zuiver houden van de beginselen). Daarmee is het allemaal een nogal kortstondige affaire geweest en ook nogal een treurige affaire: het progressieve tij is verlopen, zonder dat er veel tot stand is gebracht; van de secularisatie heeft vooral de VVD weten te profiteren en het CDA werd nogal een succes. Wat beweegt iemand om dit alles nog eens uit te zoeken? De hoofdlijnen van de mislukking zijn te vinden in de dissertatie van Ph. van Praag, *Strategie en illusie* (1991). Wil Klaassen voegt daar niet veel nieuws aan toe. Het geheel wordt nog eens zorgvuldig gereconstrueerd, alle data van opgerichte werkgroepen worden vermeld, alle congresbesluiten keurig op een rij gezet, maar een ander beeld ontstaat daardoor niet. Een eigen visie op het geheel is eigenlijk niet te ontwaren. En zelfs de troost wordt ons onthouden dat dit alles een verkapte oproep is om te leren van de vergissingen uit het verleden — in het kader van het refrein uit de Internationale: 'Makkers, ten laatste male/ tot de strijd ons geschaard.' Klaassen is immers van mening dat de geschiedenis zich nooit op dezelfde manier herhaalt en dat een terugkeer van de progressieve samenwerking 'hoogst onwaarschijnlijk' is.

Piet de Rooy

K. Slager, *Het geheim van Oss. Een geschiedenis van de SP* (Amsterdam, Antwerpen: Atlas, 2001, 480 blz., €19,49, ISBN 90 450 0563 8).

Het is een dik boek geworden maar omdat Slager kan schrijven, leest het als een trein. Bovendien is het doeltreffend geïllustreerd. De Socialistische Partij heeft Slager gevraagd de ontstaansgeschiedenis van de afdeling Oss (feitelijk de bakermat van de partij en haar leider Jan Marijnissen) te schrijven en gaf hem als buitenstaander alle vrijheid en medewerking. Slager, die een bekwaam interviewer is en steeds naar de andere kant van de medaille kijkt, kon alle beschikbare archiefstukken doornemen en legde interviews met meer dan vijftig ooggetuigen (deelnemers, afhakers en tegenstanders) op band vast. Slager verklaart het geheim van Oss (het elders in Nederland niet geëvenaarde succes van een maoïstische partij) allereerst uit de kenmerken van Oss in het grootste deel van de twintigste eeuw: sterk geïndustrialiseerd maar met veel ongeschoolde arbeid, een stevige greep van de kerk op het sociale leven en de plaatselijke politiek, en een door samenspel van kerk en kapitaal onderdrukte arbeidersklasse in een benauwde provincieplaats. Verzet hiertegen kon alleen doorbreken als het heftige vormen aannam, zoals 'de bendes van Oss' aan het eind van de negentiende eeuw en in de jaren dertig van de twintigste eeuw, toen het protest tegen de sociale omstandigheden zich uitte in een tamelijk spontane golf van criminaliteit en geweld. Het verzet van jongeren tegen de plaatselijke verhoudingen in 1970 ging niet van arbeiders uit maar van scholieren uit de middengroepen. De plaatselijke verhoudingen lieten geen kritische partijen toe (de CPN was afwezig en de op 'import' steunende PvdA sterk ingekapseld). De autoriteiten wisten niet hoe met opstandige jongeren om te gaan en reageerden altijd negatief. In deze voedingsbodem bood het leninistische partijconcept, aangedragen door kritische leraren uit Nijmegen en de maoïstische KEN, de mogelijkheid het plaatselijk verzet een continue vorm te geven, mede door de aanwezigheid van een leider. Marijnissen overzag wat er gebeurde, had situaties snel door en kon dankzij zijn contacten met de meer ervaren KEN-top en zijn leergierigheid leiding geven. Hij was niet alleen keihard voor zichzelf maar ook voor anderen, die hem echter konden accepteren omdat hij vaak voldoende oog voor hun situatie had (434). Gegeven de uitsluiting en afwijzing door de plaatselijke elite waren betrokkenen bereid tijd en middelen te offeren om hun gelijk te